

UURING: Ettevõtlusõppe tulemuslikkuse hindamine ja erinevate ettevõtlusõppe programmide mõju (2016-2018)

Teema	Uuringu tulemuste sisukokkuvõte <i>Ettevõtlusõppe tulemuslikkuse hindamine ja erinevate ettevõtlusõppe programmide mõju (2016-2018)</i>
Uuringu eesmärk	Ettevõtlusõppe (EE) tulemuslikkuse hindamise vahendite väljatöötamine ning ettevõtlusõppe tulemuslikkuse hindamine erinevatel haridustasemetel ja liikides (gümnaasium, kutseharidus, kõrgharidus). Üldhariduse põhikooli taseme kohta on EE tulemuslikkuse hindamise uuring viidud läbi eraldi, kus seostati varasemalt vähem uuritud ettevõtlikkuse komponente ja nende arengut Eestis enamlevinud ettevõtlikkust ja ettevõtlust toetavate programmidega (loe kokkuvõtet).
Valim ja meetodika	EE tulemuslikkuse ehk sekkumisega saavutatud muutuse hindamiseks töötati välja küsimustik 2016.a., mis sisaldas äriideede elluviimise ja sotsiaalsete olukordade lahendamise pädevusvaldkondi. Need valdkonnad otsustati valida seetõttu, et olid paralleelselt valmivas enesehindamise vahendis näidanud paremat usaldusväarsust ja võimaldasid küsitlemist alustada. Töö teiste valdkondade küsimustikega alles käis. Esimene küsitlus viidi läbi 2016.a., sama küsimustikku kasutati ka järgnevatel aastatel, et programmide hindamise tulemused oleksid võrreldavad. Koguvälim 4 programmi kohta oli N=295, sh kontrollrühm N=85. Kui töötati välja enesehindamise küsimustik ettevõtluspädevuse mudeli alusel kõikide alapädevuste kohta (sh enesejuhtimine ja mõtlemisoskused), siis kasutati seda 2017-2018 peamiselt õppekavajärgse EE tulemuslikkuse hindamisel, koguvälim N=548 erinevate küsimustiku versioonidega. Meetodina kasutati mõõtmist enne ja pärast sekkumist. Iga küsitluse järel hinnati ka küsimustiku valiidsust ja reliaablust ja analüüsi tulemustest lähtuvalt tehti täiendusi enesehindamise küsimustikku. Küsimustiku koostamisel kasutati varasemates uuringutes kasutatud ja empiiriliselt tõendatud enesehinnangulisi alapädevuste skaalaküsimusi, mida kohandati vastavalt mudelile ja küsitluste analüüsi tulemustele. Lähteülesandes kavandatud eesmärgid valimi osas täideti, kuid akadeemilise õppe ja STARTER programmi võrdlus jäi tegemata ettevõtluspädevuse mudelis toodud alapädevuste kohta, sest STARTERi programmis osalejad uuringus ei osalenud. Tulemuste interpreteerimisel on vaja arvestada, et tegu on enesehinnanguliste skaaladega, mis tähendab, et tulemused võivad olla mõjutatud õppijate enda hinnangute subjektiivsusest muutumisest.
Uuringu põhitulemus	Uuringu eesmärgi täitmine – töötati välja vahend EE tulemuslikkuse hindamiseks kõigepealt kõrghariduses, mida täiendati järk-järgult programmiperioodi jooksul, toetudes korduvatele küsimustiku testimise tulemustele ja ettevõtluspädevuse alapädevuste sisu arendamisele. Sellest protsessist lähtuvalt oli uuringu perioodi eri etappidel kasutusel erineva sisuga küsimustikud, mille kasutusala laiendati 2017.a. gümnaasiumi ja kutsehariduse tasemele. EE tulemuslikkuse hindamisel oli aluseks sekkumisega saavutatud muutuse hindamine erinevates kõrghariduse programmides (2016-2017) ja eraldi õppekavajärgse EE tulemusena saavutatud muutuse hindamine gümnaasiumis, kutse- ja kõrghariduses (2017-2018).

Uurimisküsimuste
lõikes tulemused

1. Kuidas hinnata EE tulemuslikkust õppeprogrammide kaupa?

EE tulemuslikkuse hindamine kõrghariduses rakendatud programmide lõikes võimaldas eristada õppekavajärgsed ja vabaõppe programmid, kus keskmiste hinnangute muutused on alapäevustes märgata. Vabaõppe programmides osalejate muutused näitavad positiivset hoiakut ettevõtluse suhtes ja kõrgemat motivatsiooni juba õppe alustamisel, st nende enesehinnangud ettevõtluspädevuse alapädevustele olid enne õpet keskmiselt kõrgemad ja paljudes väidetes on ka muutus kõrgem võrreldes teiste programmidega, eriti ettevõtluskeskkonna mõistmise sh võrgustikele ligipääsu ja algatusvõime osas. Tulemus näitab, et interdistsiplinaarse meeskonnatöö ja rahvusvahelise koostöö rakendamine toetab suhtlusoskuste arengut. Õppekavajärgses EE-s sh kontrollgrupis on suuremat positiivset muutust märgata äri võimaluste avastamisega seotud hoiakute osas, mis näitab tugevat fookust erialaõppele ja vähem teiste üldoskuste arendamist. Positiivset muutust suhtlemisoskustes oli märgata ettevõtja karjäärivaliku suhtes positiivselt motiveeritud õppijate hulgas sarnaselt vabaõppe programmidega, kuigi paljude väidete osas esineb muutust negatiivses suunas. Viimast võib seletada õppijate teadlikkuse kasvuga ning seoses sellega suhteliselt realistlikuma enesehinnanguga peale õpet (vt ka Oosterbeek *et al.* 2010; Lima *et al.* 2015). Koostööoskused olid kõikides programmides õppijate poolt kõrgelt hinnatud, kuid õppe tulemusena toimus suhteliselt väike muutus. Suhteliselt madalamalt oli hinnatud algatusvõime, millele tuleks suuremat tähelepanu pöörata, eriti õppekavajärgses õppes.

2. Kuidas hinnata EE tulemuslikkust haridustasemetega kaupa?

Ettevõtlusõppe tulemuslikkust õppekavajärgses EEs saab välja tuua 2017-2018 küsitluse (valim N=548) tulemusel gümnaasiumi, kutse- ja kõrghariduse tasemel ettevõtluspädevuse mudelis toodud alapädevuste kaupa. Uuringu valimi keskmiste hinnangute alusel oli sekkumise tulemusena gümnaasiumi ja kutsekooli õppijate hinnangutes märgata suuremat positiivset muutust sotsiaalsete olukordade lahendamise valdkonna alapädevustes ning kutsehariduses ka äri võimaluste avastamises. Kõrgkoolides oli õppijate hinnangutes näha suuremat muutust äriideede elluviimise valdkonna alapädevustes, loovuses ja algatusvõimes, mis näitab EE tugevat erialast fookust kõrghariduses. Keskmiste hinnangute alusel oli suhteliselt madalamalt hinnatud enesejuhtimise ja väärtustloova mõtlemise valdkonna alapädevusi, st alapädevusi, mis toetavad õppijate ettevõtlikkust. Üsna mitmetes alapädevustes toimus õppijate hinnangute alusel sekkumise tulemusena negatiivne muutus, mis võib viidata ka parema teadlikkuse kasvule ning täpsematele hinnangutele õppe lõpus. Seega viitavad keskmised tulemused sellele, et EEs tuleks rohkem tähelepanu pöörata enesejuhtimise ja väärtustloova mõtlemise, aga ka teiste alapädevuste arendamisele. Kuid arvestades õppijate rühmade suurt heterogeensust, siis sekkumisest tulenevate muutuste hinnanguid tuleb vaadelda igas konkreetses koolis ja rühmas eraldi ja kujundada õpe vastavalt õppe alguses tehtud hinnangute analüüsi tulemustele. Analüüs näitas ka, et vastajad, kelle enesehinnangud oma teadmiste ja oskuste õppe jooksul langesid, olid suurema tõenäosusega need, kes olid neid enne õppe algust väga kõrgelt hinnanud. Seda võib pidada loogiliseks tulemuseks, et õppe jooksul lisandunud teadmised ja oskused võimaldasid neil enesehinnangut korrigeerida ja õppe lõpuks nad hindasid oma pädevusi realistlikumalt. See

	<p>kinnitab ka mõnede varasemate uuringute tulemusi (nt ka Oosterbeek <i>et al.</i> 2010; Lima <i>et al.</i> 2015). Täiendava EE mõju tulemusena võib välja tuua positiivse hoiaku kasvu (ligi kolmandiku võrra valimist) ettevõtluse suhtes julgustamaks õppijaid ettevõtlusega tegelema hakkamisel.</p> <p>Siin tuleb rõhutada seda, et kokkuvõttes toodu näitab võimalikke keskmisi tulemusi ja trende uuringu valimite alusel, kuid haridustasemeti ja -liigiti on õppijate rühmad üsna heterogeensed (nt vanus, kogemused jm), mistõttu on oluline igal konkreetsel juhul hinnata sihtrühma taset alapädevustes õppe alguses, mida võimaldab enesehindamise vahendi rakendamine. Sellele toetudes saab õpetaja või õppejõud täpsustada õppeprogrammi ning toetada õppijate poolt madalamaks hinnatud alapädevusi ja peale sekkumist analüüsida muutusi ka üksikute väidete tasemel.</p>
<p>Uuringutulemuste tutvustamine</p>	<p>Uuringu aruanne on veebilehel kõikidele huvilistele tutvumiseks, tulemusi on kajastatud ka artiklites (sh EHA ajakirjas) ja konverentside ettekannetes, Edu & Tegu täienduskoolitustel. Samuti on õppijate hinnangute keskmisi tulemusi tutvustatud gümnaasiumidele ja kutsekoolidele (INNOVE kaudu) ning kõrgkoolide tudengitele, nt TÜ ainetes ja TTÜ tudengitele vooruloengutes ja e-õppe materjalides jne. Tulemuste tutvustamist planeeritakse ka edaspidi õpetajatele/ õppejõududele ja teistele huvigruppidele. Töös on ka mitme artikli kirjutamine.</p>
<p>Uuringutulemuste kasutamine</p>	<p>Uuringu tulemused on rakendatavad eelkõige EE arendamisel kõigil haridustasemetel ja –liikides pakkudes teavet õppijate hinnangutest ettevõtluspädevuse alapädevuste kohta ja hoiakutest ning nende muutusest ettevõtluse suhtes. Uuringu tulemused näitavad, et EE fookus on täna suuresti ettevõtluse eriala spetsiifiline ja vähem on tähelepanu pööratud ettevõtlikkust toetavate alapädevuste arengule. Seda näitab õppijate suhteliselt madal enesehinnang näiteks algatusvõime, väärtust loova mõtlemise ja teistele alapädevustele, mille arendamisele tuleks rohkem tähelepanu pöörata nii EEs kui ka teises ainetes. Uuringu kasu seisneb selles, et on vaja ümber planeerida aineprogramme ja tegevusi ning õpikeskkonda, mis võimaldavad õppijates arendada ettevõtlikkust toetavaid alapädevusi (sh enesejuhtimist, väärtust loovat mõtlemist, sotsiaalsete olukordade lahendamise oskusi). Sellele tuginevalt on kohandatud ka näiteks üldhariduse astmes põhikooli- ja gümnaasiumi ettevõtlusaine kavad ning ka loodud uued ainekavad kutsekoolides ja kõrgkoolides. Edu ja Tegu programmi raames pakutavad koolitused ja õpetajahariduse programmid toetavad õpetajatele ja õppejõududele vajalike teadmiste ja oskuste arengut uue õppijate ettevõtlikkust toetava EE õpikäsituse rakendamisel, samuti EE lõimimisel üld- ja erialaõppesse.</p>
<p>Jätkutegevused</p>	<p>Uuringu tulemused näitasid, et jätkuvalt ning veel teadlikumalt on tarvis tegeleda teadlikkuse tõstmisega erinevate ettevõtluspädevuse alapädevuste kohta ning samuti nende arendamise võimalustega erinevatel haridustasemetel. Üheks võimaluseks on selleks enesehindamise integreerimine õppesse. See võimaldab õpetajatel ja õppejõududel tutvuda alapädevuste sisuga ning kasutada enesehindamist enda tundides ka õppijate parema teadlikkuse saavutamiseks. Mitmed tegevused selles suunas on planeeritud enesehindamise uuringus 2019-2020. kus keskendutakse enesehindamise vahendite rakendamise meetoodika täiendamisele.</p>